

УДК 34.07:35.071.6

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ОРГАН ДЕРЖАВИ» В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

**О.С. ДУДЧЕНКО, кандидат юридичних наук,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя**

У статті досліджена еволюція поняття «орган держави» в дореволюційній, радянській, сучасних зарубіжній та вітчизняній юридичній науці, виокремлено загальні та специфічні ознаки цього поняття.

Апарат держави, держава, механізм держави, орган держави, орган державної влади.

У ст. 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Це вимагає від останньої утворення відповідної ефективної системи органів державної влади. У зв'язку з цим актуальним є дослідження теоретичного визначення поняття «орган держави» в юридичній науці. У науковій літературі ця категорія розуміється неоднозначно.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить про те, що деякі питання еволюції органів держави активно розробляються як зарубіжними, так і вітчизняними фахівцями. Теоретико-правові та конституційні аспекти органу держави висвітлюються в працях українських дослідників В.Б. Авер'янова, С.Д. Гусарева, В.В. Копейчикова, О.Ю. Оболенського, В.Ф. Шаповала та ін. Незважаючи на це, уваги науковців потребує дослідження поняття «орган держави». Отже, **метою** даного дослідження є аналіз еволюції поняття «орган держави» в юридичній науці.

Як зазначає В. Шаповал, поняття державного органу набуло вжитку в XIX ст., коли на ґрунті поширення ідей народного суверенітету і розподілу влад склалася уява про державу як засіб здійснення влади, що належить народові. Цей засіб (механізм) розглядався як такий, що об'єктивно має складну організацію, елементами якої є державні органи [2, с. 25–29].

Дореволюційний вчений О.О. Жилін зазначав, що державний орган – це, по суті, «технічний термін для позначення певних відносин у державному союзі, утворюваних існуючим у цьому союзі правопорядком» [3, с. 84]. На його думку, державні органи покликані діяти від імені держави, виражаючи її волю. Ф.Ф. Кокошкін стверджував, що «органом держави можна назвати лише той, який вчиняє певні юридичні акти, які вважаються проявом волі держави у праві, або, щонайменше, беруть участь у вчиненні таких актів» [4, с. 209].

У радянський час проблематика державних органів була сферою інтересів багатьох дослідників. Більшість радянських вчених зазначали, що не кожний державний інститут є державним органом. Водночас саме поняття «державний орган» протиставлялося поняттю «орган державної влади», державний механізм розглядався як система різних органів держави – насамперед органів державної влади, а також органів державного управління, судових органів і органів прокуратури. Лише ради усіх рівнів вважалися власне органами державної влади [5, с. 14]. Проте, поступово це положення було спростоване і всі державні органи поступово почали визнаватися органами державної влади. Відтак поняття «орган держави» увійшло до інструментарію вітчизняної юридичної науки обтяженим певними непорозуміннями.

У незалежній Україні продовжується увага дослідників до вивчення правових засад діяльності органів держави. У праці вітчизняної вченої О.Ф. Скакун державний орган визначається як «частина державного апарату – група осіб чи одна особа, що має юридичне визначену державно-владну компетенцію» [6, с. 91].

М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, О.В. Петришин вважають, що орган держави – це «структурно відокремлений, внутрішньо організований колектив державних службовців, який наділений компетенцією для виконання певних владно-управлінських функцій і завдань держави» [7, с. 119].

В юридичній енциклопедії орган держави характеризується як «структурно організований елемент державного механізму, наділений владними повноваженнями та необхідними матеріальними засадами для здійснення завдань» [8, с. 286].

Більшість сучасних російських та українських авторів продовжує радянську традицію, визначаючи державні органи через сукупність характерних рис що відрізняють органи від інших суспільних утворень.

Російський дослідник В.М. Хропанюк розуміє під поняттям «орган держави» складову механізму держави, що має власну структуру, чітко визначені повноваження з управління та взаємодії з іншими частинами державного механізму [9, с. 105].

А.Б. Венгеров визначає орган держави як елемент, що складає частину державного апарату, наділений компетенцією необхідною для здійснення його функцій [10, с. 161].

Особливої увагу заслуговує позиція В.Є. Чіркїна, який визначає такі найбільш загальні риси органу держави: виконання публічних функцій, що включають регулятивні, координаційні та інші форми управлінської діяльності в певній сфері, галузі чи регіоні; визначення правового статусу даного органу вищестоящим державним органом; право приймати управлінські рішення у межах Конституції та закону; складна внутрішня структура, апарат органу часто складається з підрозділів (інших органів) і завжди з державних службовців відповідно до штатного розкладу даного органу; фінансування з державного бюджету; відповідальність і звітність

перед органом державної влади, який створив цей орган. Сам же державний орган В.Є. Чіркін визначає як самостійну структурну одиницю державної влади, що наділена державно-владними повноваженнями, необхідними для часткової реалізації (відповідно до профілю його роботи) функцій певної гілки державної влади [11, с. 84–85].

П.М. Рабінович визначає органи держави як ті організації держави, які вона наділила владними повноваженнями щодо інших учасників суспільного життя та необхідними матеріальними засобами для здійснення цих повноважень. Владні повноваження органу полягають у наданій державою можливості встановлювати формально-обов'язкові правила поведінки загального чи індивідуального характеру (юридичні послуги) та домагатись, забезпечувати їх виконання [12, с. 58].

Український дослідник М.Ю. Волянський державний орган характеризує як направлені на виконання специфічних державних функцій, врегульовані відповідними правовими нормами діяльність та взаємовідносини людини чи об'єднаної спільною ідеєю групи людей, акти яких, сприймаються членами суспільства як державні [13, с. 32–36].

У навчальному посібнику з теорії держави і права за редакцією В.В. Копейчикова, орган держави – це структурований і організований державою чи безпосередньо народом колектив державних службовців (або депутатів Рад), який (орган) наділений державними владними повноваженнями, здійснює державно-організаторські, розпорядчі, судові та інші функції відповідно до свого призначення [14, с. 88]. Орган держави – це особа чи структурована група осіб, які виступають від імені держави і наділені владно-державними повноваженнями, в тому числі правом застосовувати засоби державного примусу і здійснювати державно-організаторські, розпорядчі, судові та інші функції відповідно до свого призначення [15, с. 105].

С.В. Бобровник визначає орган держави як колективну чи індивідуальну структурну ланку апарату держави, що має нормативне закріплені владні повноваження, приймає загальнообов'язкові рішення, забезпечуючи їх виконання, у тому числі і примусовими засобами [16, с. 160].

Вітчизняні вчені С.Д. Гусарев, А.Ю. Олійник, О.Л. Слюсаренко зазначають, що орган держави – це структурно-організований колектив державних службовців (або один службовець), які наділені владними повноваженнями та необхідними засобами, утворені на законних підставах для виконання конкретних завдань і функцій держави [17, с. 81].

О.Ю. Оболенський надає визначає поняттю: «орган державної влади» як організаційно-правовий інститут практичного здійснення компетенції як сукупності завдань, функцій і повноважень за предметом ведення, встановленого Конституцією та законами України [18, с. 234].

Таким чином, на нашу думку, доречною та обґрунтованою є твердження В.Б. Авер'янов згідно з яким це поняття органу держави можна сприймати ширше, ніж поняття органу державної влади. Якщо статус державного органу може бути визначений підзаконними актами, прийнятими, звичайно, на основі так званих статусних законів, то статус органу державної влади визначається виключно Конституцією і (або)

законами України. Тим самим органи державної влади можуть вважатися різновидом державних органів, який має вищий рівень правового забезпечення статусу [19, с. 52–53].

Список літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Шаповал В. Феномен державного органу (органу держави) або органу державної влади: теоретико-правовий і конституційний аспекти / В. Шаповал // Право України. – 2003. – № 8. – С. 25–29.
3. Жилин А.А. Учебник государственного права (Пособие к лекциям) / А.А. Жилин. – Пг. : Тип. Б.М. Вольфа, 1916. – Ч. 1. Общее учение о государстве в связи с основными началами иностранного государственного права. – 429 с.
4. Кокошкин Ф.Ф. Лекции по общему государственному праву / Ф.Ф. Кокошкин. – 2-е изд. – М. : Изд. Бр. Башмаковых, 1912. – 306 с.
5. Советы народных депутатов. Конституционные основы организации и деятельности. – М. : Изд-во «Наука», 1981. – 380 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія держави і права / О.Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2001. – 273 с.
7. Загальна теорія держави і права / за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Харків : Консум, 2002. – 294 с.
8. Юридична енциклопедія : В 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко та ін. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія», 1998. – Т. 4. – 734 с.
9. Хропанюк В.Н. Теория государства и права / В.Н. Хропанюк. – М. : Интерстиль, 1993. – 320 с.
10. Венгеров А.Б. Теория государства и права / А.Б. Венгеров. – М. : Юристь, 1995. – Ч. I. Теория государства. – 265 с.
11. Чиркин В.Е. Государственное и муниципальное управление: Учебник / В.Е. Чиркин. – М. : Юристь, 2003. – 342 с.
12. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави / П.М. Рабінович. – Одеса : Юридична література, 2002. – 264 с.
13. Волянський М.Ю. Щодо загального поняття органу держави (державного органу) / М.Ю. Волянський // Університетські наукові записки. – 2006. – № 1 (17). – С. 32–36.
14. Загальна теорія держави і права : [навч. посіб.] / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; за ред. В.В. Копейчикова. – Стер. вид. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 320 с.
15. Теорія держави і права : [навч. посіб.] / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та інші; за ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 368 с.
16. Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
17. Гусарев С.Д. Теорія права і держави : [навч. посіб.] / С.Д. Гусарев, А.Ю. Олійник, О.Л. Слюсаренко. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 270 с.
18. Державне управління та державна служба : словник-довідник / [уклад. О.Ю. Оболенський]. – К. : КНЕУ, 2005. – 480 с.

19. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк та ін.] ; за заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К. : Факт, 2003. – 384 с.

В статье исследована эволюция понятия «орган государства» в дореволюционной, советской, современной зарубежной и отечественной юридической науке, выделены общие и специфические признаки этого понятия.

Апарат государства, государство, механизм государства, орган государства, орган государственной власти.

The article examines the evolution of the concept of «state authority» in pre-revolutionary, Soviet and contemporary foreign and domestic jurisprudence, determined the general and specific features of the concept.

Device state, the state, the mechanism of the state, state agency, public authority.